

Kadın Seyyahların İzlenimlerinde Osmanlı ve Batı Dünyası

Selçuk Düğer,

İstanbul, Gece Kitaplığı, Ağustos 2015, 288 sayfa, ISBN: 978-605-9825-86-3

Muhittin Yenikeçeci*

Tarihin önemli tanığı seyyahlar, toplumlar arasında yaşanan kültür alışverişinin önemli taşıyıcısıdır. Ağırlıklı olarak ziyaret edilen yörelerin kültürel yapı ve özelliklerini konu edinen seyahatnameler her ne kadar ön yargı taşısalar da ötekine duyulan merak ve ilginin yanı sıra, esas olarak ötekini inşa etme ve bu sayede dönemin bilim felsefesi yapısını oluşturmaya da kaynaklık etmişlerdir.

Tarihin kadim şahidi olarak da ifade edebileceğimiz seyyahlar, yazdıkları seyahatnamelerle aynı zamanda, gayriresmi birer tarihçi olma sıfatını da taşımaktadırlar. Seyahatnameler sadece kültür alanında değil, toplumların sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı hakkında da

*Doktora Öğrencisi, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.

bilgi sunarak; sosyal ve siyasal bilimlere ilave olarak, uluslararası ilişkiler disiplininde yapılan çalışma ve analizlere de bilgi sağlamışlardır.

Tanıtımını yaptığımız “Kadın Seyyahların İzlenimlerinde Osmanlı ve Batı Dünyası“ isimli eser de, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız amaç ve işlevleri yerine getirmektedir. Eser aynı zamanda, özellikle kadın seyyahların erkek muhataplarının giremediği kadınsal alanlara da girebilme imkânına sahip olmaları nedeniyle, erkek seyahatnamelerinin inceleme fırsatı bulamadığı toplumsal kesimleri ve kültürel özellikleri de inceleme ve değerlendirme özelliği taşımaktadır.

Bahse konu eser; Batı’dan ve Doğu’dan kadın seyyahların sırası ile doğu ve batıya ziyaretlerini konu edinmiştir. Kitapta incelenen seyahatnameler, seyyahların kültürel yapısı ve seyahatların yapıldığı dönemin özelliklerini taşımaktadır. Bu kapsamda batılı kadın seyyahlar her ne kadar batılı erkek seyyahlara göre daha objektif bir bakış açısı sergileseler de, eserlerinde oryantalist bir düşünce yapısının izlerine rastlanmaktadır. Doğulu Türk kadın seyyahların seyahatnamelerinde ise yer yer oksidentalit yaklaşımına rastlansa da genel olarak batıyı rol model alan ve Batı Modernleşmesi ile yaşantısını gözlemleyen bir anlayış içerisinde kaleme alındıkları dikkat çekmektedir.

Eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, oryantalizm/şarkiyatçılığın kısa tarihçesi ve şarkiyatçılık hakkında, Edward Sait’in başat eseri “*Oryantalizm*” temelinde özet bir bilgi verilmektedir. Bölüm içerisinde devamla; öteki oluşturma sürecinin nasıl geliştiği, uygulama alanı ve oryantalizmin vasıtaları ifade edildikten sonra seyyahın kişiliğinin nasıl oluştuğu bahsi üzerinden batılı seyyahların oryantalizmle bağlantısı kurulmuştur.

Bu bölümün/eserin, Edward Sait’in “*Oryantalizm*” adlı eseri incelendikten sonra okunması; kitabın daha iyi anlaşılmasının ötesinde günümüz batı düşüncesinin oluşması ve postmodernist düşüncenin oluşmasındaki epistemolojik yapının anlaşılması açısından da faydalı olacaktır.

İkinci bölümde; yine aynı formatla oksidentalizmin kısa tarihçesi verildikten sonra, oksidentalizm – modernleşme ilişkisi, oksidentalit modernleşmeye öncülük eden seyyahlar; Ahmet Mithat Efendi ve Rifa’a Rafi el-Tahtavi’nin gözlemlerinden özetlenmeye çalışılmıştır. Bölüm, oksidentalizmin geleceği üzerine bir projeksiyonla tamamlanmıştır.

Bu bölümde ayrıca, oksidentalizmin oryantalizmin karşıtı bir düşünce sistemi değil, oryantalizm gibi batıyı merkez kabul eden ve pozitivist sistemin ürünü olan bir düşünce sistemi olduğu ifade edilmektedir.

Batılı kadın seyyahların kaleminden Osmanlı kültürünün özetlendiği üçüncü bölümde, İstanbul’u ziyaret eden on iki Batılı kadın seyyah tanıtıldıktan sonra; Osmanlı kültürü;

Osmanlı'da kadın, sosyal ve kültürel hayat, inanç ve kültürel ekseninde dini hayat başlıkları altında incelenmiştir. Daha sonra, politik atmosfer ve padişahlar hakkında bibliyografik istihbarata esas seyyah incelemeleri ortaya konmuş ve bölüm içerisinde ayrıca, “*Pitoresk Eserler*”(incelenmeye ve dikkate alınmaya değer) başlığı altında İstanbul'un kıymetli / önemli tarihi ve turistik eserleri ile ilgili seyyah görüşleri yansıtılarak bölüm tamamlanmıştır.

Batılı kadın seyyahların izlenimlerini genellikle harem ziyaretleri, Osmanlı saray ve yönetici kesimi ile ilişkilerdeki gözlem ve intibalar oluşturmaktadır. Eserde ayrıca, daha önce de ifade edildiği gibi, Batılı kadın seyyahların erkeklere göre daha geniş gözlem alanına sahip olmaları nedeniyle, Osmanlı kültürünün kadın boyutunu inceleme fırsatı buldukları ve bu nedenle oryantalist düşüncenin sıklıkla kullandığı ve oryantalizmin ana vasıtalarından biri olan, başta harem olmak üzere doğulu temalar hakkında doğru bilgilere ulaştıkları ifade edilmiştir.

Kitapta batılı toplulukların kendi tarihlerinde normal görülen ve ulusal güvenliklerinin gerekçesi olarak ifade edilen uygulamaların, doğu aynı uygulamaları yaptığında oryantalist bir söylem içerisinde ele alınıyor olduğunun belirtilmesi, Batılı kadın seyyahların söylemlerinde de oryantalizmin hakim olduğuna dikkat çeken ifadelerdir.

Eserlerin dördüncü bölümünde, önce üç Türk kadın seyyah; Halide Edip Adıvar, Zeynep Hanım ve Selma Ekrem tanıtılmıştır. Daha sonra; batıda kadına bakış ve kadının yaşamı seyyahların kaleminde anlatılmıştır. Bahse konu bölümün ilerleyen kısmında, toplumsal ve politik ilişkiler ele alınmış, bölüm batının önemli şehirlerinde edinilen gözlemler ile sürdürülmüştür. Bu bölümün son kısmında, Türk kadın seyyahların Doğu - Batı arasında kalmışlığı, doğu – batı sentezi bir dünya görüşüne sahip oldukları ve batıda iken doğuya duydukları özlem ve doğuyu yaşama isteği ifade edilmiştir. Doğulu Türk kadın seyyahların, bu düalizmin bir sonucu olarak, İstanbul doğusuna oryantalist bir bakış açısı ile yaklaştıkları da yazarın ilginç tespitleri arasındadır.

Sonuç olarak; kadın seyyahların izlenimlerinde Osmanlı ve Batı dünyasının analiz edildiği bu eser; erkek seyahatnamelerinde rastlayamadığımız, kadınsal alanlardaki yaşantı ve bunun kültürel boyutu ile ilgili boşluğu, kadın gözü ve psikolojisi ile inceleyerek dolduran önemli bir eserdir.

Esere kaynaklık eden dönem ve dokümanların, modernizmi temsil eden özellikleri, konunun modernist/pozitivist unsurlar temelinde ele alınmasına sebep olmuştur. Kadın seyyahların gözlemleri konusunun, günümüz seyyahları ve seyahatnameleri bağlamında postpozitivist/postmodernist hatta onun da ötesinde eleştirel realist bir anlayışla ele

alınmasının faydalı olacağı ve yazın/bilim hayatımıza önemli bir eser kazandıracağı ön görülmektedir.

Postmodernist dönem kadın seyyah incelemeleri ve seyahatname çalışmalarında, özellikle doğulu kadın seyyahların yaşaması muhtemel düalizmin ve oluşacak melez yapının, postmodernist söyleme katkılarının önemli olacağı ve ortaya çıkacağı ön görülen yeni söylemin toplumsal sorunların çözümü için ihtiyaç duyulacak yeni sosyal ve siyasal teorilerin yapımı sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

